

ՊԱՏՄԱԿԱՆ

ԱՐԵՅՅԻՔ ՊԱՏՐԻԱՐԷԶ ԼԱՅՈՑ

Ֆրանսայի ոստանին մէջ մեռած եւ թաղուած կարեւոր ազգային-
ները բաւական թիւ մը կը կազմեն, ինչպէս՝ Յակոբ պէյ Պալեան,
Գրիգոր Օտեան, Գաբրիէլ Էգնայեան, Հ. Սարգիս վ. Թէոդորեան,
Պատմաճեան, Բժ. Չայեան (անձնասպան եղած), Բժ. Պէյրան, 1856թ-ն
բժշկական ուսանող Պալեան, Ոստանիկ Տէր-Մարգարեան, Մանուկ Պէյ,
Տէր-Հիւնքեարպէյէնտեան երկու եղբայրներ, Յովհաննէս Թիւյսիւզեան
եւն. եւն., բայց առոնց վերջին օրերը եւ շատերուն գերեզմաններն
իսկ անյայտ եղած են։ Այս կարգէն են եւ մեր Լիւոն Ե Լուսինեանինը
եւ Աւետիք Պատրիարքինը։ Լիւոն թագաւորի մասին պիտի խօսինք
ապագային, երբ յաջողինք աւարտել մեր երկու տարիէ ի վեր ձեռնար-
կած աշխատութիւնը, որ կարօտ է դեռ հետազօտութիւններու։ Նոյնը
կրսենք նաեւ Աւետիք պատրիարքի նկատմամբ։ Բայց պարտաւոր ենք
առ այժմ քանի մը տող նուիրել անոր յիշատակին, նկատելով որ Պարիսի
Ազգային Մատենդարանի հայերէն ձեռագրաց ծուցակին մէջ պիտի նկա-
րագրենք այսօր ձեռագիր մը՝ որ արդիւնք է խեղճ Աւետիքի գրչին։ (1)

Աւետիք 1701ին Կ. Պոլսոյ պատրիարքական Աթոռը չբարձրա-
ցած դեռ իր դէմն ունեցաւ սոսկալի հակառակորդ մը, Ֆէրիօլ անունով
Ֆրանսացի սպայ մը, որ յետոյ Կ. Պոլսոյ Ֆրանսական դեսպանութեան
կոչուեցաւ։

(1) Տես Ձեռագրաց ծուցակի բաժինը ներկայ պրակիս մէջ։

Ֆէրիօլ համոզուած ըլլալով որ Աւետիքի օրով անկարելի պիտի ըլլայ Յիսուսեան կրօնաւորաց նպատակն իրագործել եւ Հայերը լատինականութեան դարձունել, որուն իր բոլոր սւժովը եւ իրաւամբ կընդդիմանար Աւետիք, սկսաւ անյուր հալածանքներ հանել Հայոց Պատրիարքին դէմ եւ ամբաստանութիւններ ընել օտմ. Դրան մօտ: Աւետիք՝ Ֆէրիօլի լարած մեքենայութիւններուն երեսէն քանիցս աթոռազուրկ եղաւ, աքսորուեցաւ, բանտարկուեցաւ եւ վերջապէս առեւանգուեցաւ, բառին բուն նշանակութեամբ:

Այս անվեհեր Պատրիարքի վերջին աքսորը պատահեցաւ 1706 թրււին փետրուար ամսոյ շին: Ֆէրիօլ արթուն կերպով կը հսկէր անոր վրայ: Եւ երբ Աւետիք Նրուսաղէմ ուխտի կերթար զինքն առաջնորդող Դրան պաշտօնէին հետ միասին, — որ նախապէս կաշառուած էր Ֆէրիօլէ, — Քիոս կղզիին առջեւ հասնելուն պէս տեղւոյն Ֆրանսական փոխ հիւպատոսը՝ Ֆէրիօլի հրահանգին համեմատ՝ իրենց վաճառականական նաւերէն միոյն մէջ փոխադրեց Աւետիքը, եւ՝ փոխանակ Նրուսաղէմի՝ Մարսէլ փախուց զայն: Հոն Աւետիք բանտարկուեցաւ ամեւ նախիստ հսկողութեան տակ, նաւարանի բանտին նկուղներուն մէջ նետուելով:

Աւետիքի առեւանգումին լուրը շուտով տարածուեցաւ Կ. Պոլսոյ մէջ ուր Հայերը զանազան դիմումներ ըրին Դրան մօտ բողոքելով տեւդի ունեցած բարբարոսութեան դէմ: Ֆէրիօլ այս բոլոր անցուղարձը տեղեկագրեց իր վեհապետին Լուի ԺԴի, որ՝ անպահովութեան համար՝ նոյն տարւոյն վերջերը իր Թանկագին բանտարկեալը տեղափոխել տրւաւ դէպ ի հիւսիսային գաւառները, եւ փակել տուաւ Սէն-Միշէլ վանքին մէջ: Բայց այսչափով չգոհացաւ Լուի ԺԴ. այլ իմանալով որ Կ. Պոլսոյ Հայերն ու Դուռը իրար անցած են եւ Աւետիքը կը պահանջեն Ֆէրիօլէ, այլեւայլ սպառնալիքներ ընելով անոր եւ վրէժ լուծելով Յիսուսեաններէ, իր որսը նորէն տեղափոխեց այս անգամ աւելի ապահով վայր մը, Բաստիլի ամուր բերդերը, 1709) դեկտեմբերի 18ին:

Ահա ի՞նչ կըսէ Աւետիք իր դառնաղէտ օրերուն նկատմամբ իր իսկ գրչովը գրած մէկ յիշատակարանին մէջ, զոր պիտի յիշենք արդէն ներկայ Պրակիս մէջ երբ նկարագրենք 11 թիւ ձեռագիրը.

«... Աքսորեալ ի պատրիարքութենէն Կոստանդնուպոլսոյ, մինչ գնալն ի սուրբ յերուսաղէմ նաւաւարն խաբէութեամբ էառ զմեզ բերեալ ի Ֆոանդատան. ահա Դ տարի եւ Ը ամիս եղեւ, որ բանտի կամք. կամք Տեառն օրհնեալ եղիցի. թվին Քրիստոսի ՌԶԺ. իսկ Հայոց ՌՃՄԹ օդոստոս ամսոյ ԻԳ:

« Ի մէջ Փարէզու բերթին զընտանին:

« Փառք Աստուծոյ ամենակարօղի: »

Ուրիշ տեղ մըն ալ այսպէս կը նկարագրէ. «... Բ ամիս ի Պօղչաւ առաւին մնացաք ի բերթն. եկն ազատութեան գիր. կամեաք գնալ

ի Հռատոս (եւ) անտի ի սուրբ Երուսաղէմ. անկա ի ձեռն խօստասանի (?) բերեալ զիս ի Միսինա. որ է Հսպանեօլ. Ն ամիս բանդ կրեցի. տարեալ ի Ծառչիլիեայ. Խ օր անդ. տարան ի սուրբ Միքէլ վանքն. Գ տարի անդ. տարեալ ի Փարէզ. . . ամիս անդ բերթն արգելարան եւ ի մէջ բանդին տրտմութեամբ գրեցի» :

Աւետիք շատ նեղ օրեր անցուց Բաստիլլի բանտին մէջ. եւ տեսնելով որ անկարելի պիտի ըլլայ ազատիլ Բաստիլլի բարձրաբերձ պարիսպներէն, նկատողութեան առաւ դաւանափոխութեան մասին իրեն եղած առաջարկն. ուստի՝ 1710 թուին ընդունեց կաթողիկոսութիւնը եւ ազատ արձակուեցաւ բանտէ :

Բանտի հեղձուցիչ մթնոլորտէն ազատուելէն քանի մը օր վերջը Հայոց նախկին Պատրիարքը պարզ ֆահանայ անուանուեցաւ Պարիսի Notre-Dame եկեղեցւոյն մէջ, եւ 1711ին կանոնաւոր կերպով կը քահանայագործէր Պարիսի Saint Sulpice եկեղեցին, մինչեւ որ քանի մը ամսէ (Յուլիսի 21ին) մահը վրայ հասաւ վերջացուց տարաւ այդ տառապեալ կեանքը :

Աւետիքի սուրբ մարմինն ամփոփուեցաւ նոյն Saint-Sulpice եկեղեցւոյն յարակից գերեզմանոցին մէջ, ինչպէս կարձանագրէ Registres des convoys et enterrements à l'église paroissiale à Saint-Sulpice, à Paris. (Extrait délivré par le s. Joachim de la Chétardye, curé de Saint-Sulpice, le 14 août 1711) . (1)

Կ. Յ. ԲԱՍՏԱՋԵԱՆ

(1) Աւետիք պատրիարքի մասին մեր կազմելիք ապագայ աշխատութեան համար ով որ տեղեկութիւններ հաղորդէ մեզ՝ շնորհակալ կը լինինք. մասնաւորապէս կը փափագինք պատկերը ձեռք ձգել, եթէ կայ :